

ÉLŐ MÚLT

Solymár József

Megöltek egy filmet

A beheggedt sebet a kutya sem nyalogatja. Miért szeretném én akkor elmondani, kinyomtatni a *Megöltek egy leányt* igaz történetét? Miért szeretném, ha Salgótarjában a java emberek emlékeznének arra, hogy volt egy ilyen film (meg könyv is)? Értésülnének azokról a viszontagságokról, amelyek megalkotása körül támadtak, s végülis felvállalnák az örökséget.

Emlékezetem felfrissítése érdekében leemeltem könyvespolcomról a Gondolat Könyvkiadó 1962-ben megjelentetett *Film-évkönyvét* és jókora meglepetés ért. Szerepel benne egy felsorolás, amelynek címe: „A filmkritikusok díját az 1961-es művészi teljesítmények alapján a következőknek ítélem.” A szavazásra felkért kritikusok véleménye szerint a legjobb női alakítás díját *Pap Éva* kapta (huszonketten ítélték így). Erről értesültem annakidején. Ám, ami igazán meglepett, hogy most majd negyven év távlatából tudtam meg, hogy a legjobb magyar forgatókönyvért odaitélt díjat (tizennégy szavazattal) én kaptam meg. Erről viszont elfelejtettek értesíteni.

*

Kérem, ne ítéljenek el nagyon, ha az év-számokat illetően tévednék, mert saját születésem idejét is csak némi gondolkodás után tudom megmondani. Tény, hogy az 1956-os „rosszalkodásom” miatt fiatal írói pozícióm erősen megrendült, s örülhettem, hogy megmaradhattam a Magyar Távirati Iroda munkatársának. Amikor valami tudósítás ügyében Salgótarjába küldtek, a *Népfront* című mozgalmi lapot szerkesztő barátom biztatott, hogy valamit hozzak össze az ő számára is.

A tarjáni népfront bizottságban ismerkedtem meg *Gajdos Pista* bácsival, aki 1919-ben a város legfiatalabb vöröskatonája volt. Ő mutatta meg Rákosi tölgy- vagy bükkfáját, amelyik soha nem látta a nagy vezért. Gajdos egyszerre volt kiábrándult és hűséges. Nem tagadta meg a szocialista eszméket, de rájött arra, amire sok politikus nem: a népet a nép akarata, szándéka nélkül nem lehet boldogítani.

Számomra óriási élmény volt, hogy ez a palóc nyugdíjas vasmunkás milyen gyönyörűen mesél. Barátomnak, *Péteri Pista* szerkesztő úrnak, ahogy illik, leadtam a riportot, bemutatván a sajátos figurát. Ennek hamarosan

meg is lett a következménye. *Csikesz elvtársnő*, aki a nagybudapesti pártbizottság egyik titkára volt, felháborodott levélben tiltakozott *Ortutay Gyulánál*, a Hazafias Népfront akkori főtítkáranál, hogy szennyezik a vöröskatonák múltját. Mintha az emberség szegény lenne.

Gajdos Pista bácsi történetei nem hagytak békén. Mert igazak voltak egy hazug világban. Ő mesélt az acélgyáriak és a bányászok fura háborúságáról, amelynek alapvető okaira már senki sem emlékezett. Ő mesélt arról az acélgyári kamaszfőről is, aki egy falusi búcsún beleszeretett a szép bányászlánykába, s bemezéskedett az ottani multságba, hogy aztán egy literes üveggel kupánüttesse magát. Az úgynevezett vadsztrájk története is igaz volt, és a megbékélés is.

(Most be kell vallanom egy bűnömet. Gajdos Pista bácsi másik története arról szól, hogy a hibás lábú nővére a magányosan élő, Gerő nevű acélgyári főmérnök házvezetőnője volt. Amikor Gajdos vöröskatoná miúta miatt feketelistára tették és sehová nem vették fel, ez a Gerő nevű zsidó főmérnök garanciát vállalt érte. Előbb azonban becsületszavát vette, hogy nem fog politizálni. Aztán, mikor eljött a zsidók elhurcolásának ideje, Gajdos csendesen és szomorúan emlékeztette az urat, hogy talán a fasiszmus ellen mégis jobb lett volna együtt küzdeni. Ezt a történetet már soha nem fogom megírni.)

*

A Magyar Távíratí Iroda mezőgazdasági rovatában talán többen voltunk a kellelénél. Ott dolgozott velünk *Major Sanyi*, a polgári családba benősült diplomás somogyi parasztfiú, akinek láthatólag nem ízlett a hírügynöki munka. Indult pedig a televízió

kísérleti adása, s a szervezők kádereket gyűjtögettek. A mi személyzetiseink még tapsikoltak is, hogy Major Sanyit sikerült eladni. Nekem erről más volt a véleményem, s ezt ő is jól érezte. Így, amikor szerkesztő lett a televízióban, megbízott: operatőrökkel együtt országjárásra indulva kis színészeket készítsek a műsorok számára.

Meglepődve észleltem, hogy az értem küldött autóban nem egy, hanem két operatőr van. A televízió *Sik Igort* küldte. Mivel a tévéseknek nem volt elegendő kamerájuk, a felvevőgépet a Színház- és Filmművészeti Főiskolától bérelték. A főiskola azonban ragaszkodott hozzá, hogy a kamerával együtt egy végzős növendék is utazhasson. Ez az így kibérelt vaskos legény pedig *Sára Sándor* volt.

Utunk enyhén szólva katasztrófális eredményt hozott. Egy ideig azt filmezgették, hogy a Mátra alatt a Gyöngyös patakából a szőlőpermetezéshez lóvontatta lajtkocsiba öntözgették a vizet. Ám, ki tudja miért, a közeli szőlőkbe már nem kísértük el a lajtöltögetőket. Aztán felrohantunk Cserépfaluba vagy Cserépváraljára, itt meg a mérségetésről készültek pompázatos képek. Végül a két kamerás lesipuskás óraszámra figyelte, hogy egy kémény tetején miként eteti utódait a gólyapapa, meg a gólyamama. hát, ezt hoztuk a kétnapos útról, s nem csodálom, hogy Major Sanyitól nem kaptam több megbízást.

Útközben azonban igen jókat beszélgettünk Sára Sándorral, s ebből barátság lett. Bevallottam irodalmi ambícióimat, ő pedig elvállalta, hogy elolvassa írásaimat. Ekkor jártam nála először, a Klotild palota legfelső emeletén, ahol hajdan garnizálló működött. Megmutatta bámulatos fényképeit, a földre hulló pohár darabjainak szétpattanásáról, a vízbe csöppentett tinta óvatos keveredéséről. Na, meg rám szolt, hogy aki filmet akar

írni, annak szüksége van alapvető tájékozottságra, s megvette számomra *A filmművészet technikája* című tanulmányt, amelyet olaszból *Gál István* fordított. (Ezt a könyvet azóta sem olvastam el, csoda-e, hogy nem csináltam karriert?) Kellő italmennyiség elfogyasztása után Sára még meg akart tanítani hullahopp-karikázni is, de ezen a vizsgán megint csak megbuktam.

Rövid idő múltán az én főiskolás protektorom (akiről már akkor látszott, hogy nagyívű pályára készül) elmondta, hogy ezzel a salgótarjáni történettel lehet valamit kezdeni. Összehoz *Nádasy László* rendezővel, s csupán azt kéri, ha lesz valami a dologból, ő szeretne az operátor lenni.

Akkoriban a játékfilmek zömét a Hunnia Filmstúdió készítette, de az elsősorban dokumentumfilmekre szakosodott Budapest Filmstúdió számára is maradt némi lehetőség. Itt *Vadász elvtárs* volt az igazgató és *Nemeskürty István* a fődramaturg. Szegény Nádasy ehhez a csapathoz tartozott.

Vadász elvtárs álmomban ne jöjjön elő. Amikor megpróbáltuk neki elmagyarázni, hogy itt egy munkás környezetben újraéledő Rómeó és Júliáról, egy szép szimbólumról lehet szó, belekapaszkodott ebbe a kifejezésbe, és innentől kezdve csak *szimbóleumról* beszélt. Később, amikor megpróbáltuk eladni neki egy mátraballai palóc közegben játszódó, a második világháború után történt históriánkat, ugyanez a Vadász elvtárs dölyfösen közölte: - Én ugyan ebben az időben még a Szovjetunióban tartózkodtam, de tudom, hogy nem így volt - Amilyen örült vagyok, azt válaszoltam. - Én ebben az időben az adott faluban tartózkodtam, de biztos, hogy Ön jobban tudja. - Csoda-e, hogy kirúgtak bennünket?

Talán másfél vagy két éven át hosszú, méla csend következett, amikor Nádasy Laci újra megkeresett, elmondván, hogy áthe-

lyezték a nagy Hunniába, s itt újra neki-kezdhetünk történetünk eladásához.

Nemcsak megrendelték a filmnovellát, de arra is lehetőséget kaptunk, hogy *Borhly Anna* dramaturggal együtt közkölségen néhány napot Tarjánban tölthessünk. Velünk jött *Geszti Pál*, aki ezidőben a *Film, Színház, Muzsika* című lap vezető munkatársa volt, s aki nagyon együttérző cikket írt vállalkozásunkról, ami nem ártott meg az ügynek.

(Itt nem állom meg, hogy a régi barátság jogán, a témától való elkanyarodást is vállalva, el ne mondjam Pali laptól való kiüzetésének igaz történetét. Akkoriban kezdtek kísérletezni a magyar bűnügyi filmek megalkotásával. Geszti pedig leírta, miért nem lehet igazán jó magyar krimi csinálni. „Mert Amerikában részvénypakettekért ölnek fondorlatosan, nálunk pedig társbérletért baltával.” Aczél elvtárs üvöltve váltatta le, s még szerencséje volt, hogy az újságíró szakmában megmaradhatott. Ha jól belegondolunk, ezek szerint már elhárult az akadály a magyar krimi kifundálásának. Van már részvénypakett is, igaz még balta is.)

Motívumkeresés - így nevezi a szakmai zsargon az élménygyűjtést - szempontjából csodálatosan szép volt ez a néhány nap. Tarján közepébe ugyan már építészetileg belerondított a panelvilág, de a múlt emlékei is megtalálhatók voltak. Álmélkodva néztük az acélgári kolóna (így nevezték a kolóniát) hangulatos utcáit, házait, amelyeket kis kertekkel próbáltak a lakók hangulatossá tenni. Bejártuk a környéket és felmáztunk Salgó várába. Lehet, hogy hibát követtünk el, mert a helybéli vezetők közül senkivel nem vettük fel a kapcsolatot, Gajdos Pista bácsi volt az idegenvezetőnk.

Az acélgár vendégházában kaptunk szállást, amely korábban az igazgató úr

otthona volt. Kettőnkét Nádasy Lacival az ódon bútorokkal berendezett hálósobában helyeztek el, ott aludtunk a dupla nászágynban.

Ezt azért kell elmondanom, mert később jelentősége támadt. Rászedtem ugyanis a rendező urat, meg a dramaturg hölgyet, hogy menjünk el együtt Mátraballára, gyermekkorom és ifjúságom kedves palóc falujába. Bejelentés nélkül érkezünk ugyan, de a kocsmában szívesen fogadtak bennünket. Percek alatt olyan anekdotázás kezdődött, amely aztán órákig tartott. Alighanem ekkor dönt el, hogy az öreg Nádasy Lacival megcsinálhattuk *A falu szépe* című dokumentumfilmet, az idén (1999.) pedig Sára Sándor jóvoltából a Duna Televízió számára ennek százötven perces, három részes folytatását. A két vállalkozás között alig több, mint harminc esztendő telt el, s azzal szoktam kérkedni, hogy a következő folytatást a ma még gyerek Nádasy Lacikával csinálom majd meg harminc év múlva. Hiszen akkor még csak száz éves leszek.

A ballai kocsmában minden mesébe illően szépen alakult, és nem is ittunk túl sokat. Amikor visszatérünk Tarjánba, a fenenagy humanizmus jegyében oly döntés született: immár a hosszú estét végig tűrő gépkocsivezetőnket is meg kellene hívni valamire, és bementünk az éjszakai presszóba.

Reggel, mikor felébredtem az acélgyári vendégház dupla nászágynban, nem a legpompásabban éreztem magam, és hamar rá kellett jönnöm, hogy a presszóban - szégyen ide, szégyen oda - filmszakadás történt. (Ebben az esetben különösen helytálló és ide illő ez a trefás kifejezés.)

Átsandítottam a túloldalra és örömmel tapasztaltam, hogy már a rendező úr is ébredzik, nyitogatja a szemét.

- Lacikám - vallottam be-, én bizony tegnap a vége felé az emlékezetkihasználásig

jutottam. Nem csináltam semmi rosszat? Hogyan fejeződött be a mulatságunk?

Nádasy pedig a tőle megszokott bölcs komótoságával csak ennyit mondott:

- Én hagytam magam sodortatni az eseményektől...

Kellett hozzá néhány másodperc, míg sikerült megfejtennem a válasz értelmét.

- Ezek szerint te sem emlékszel semmire?

Laci csak a fejförcse miatt nem bólintott.

Úgy vélem eljött az ideje, hogy a *Megöltek egy leányt* rendezőjét I. Nádasy Lászlót közelebről is bemutassam. Újpesti polgár családból származott, édesapja tekintélyes ügyvéd volt, ám őt elsodorták a fényes szelek. Otthagyván az otthoni kényelmet, beköltözött a népi kollégiumba. Az sem tekinthető véletlennek, hogy nagykun-sági lányt választott feleségül. Saját korosztályából alighanem ő volt a legfelkészültebb, a legműveltebb, s talán emiatt a legsikerlenebb. Majdnem minden korabeli nagyobb alkotásban benne volt, s megható szeretettel ragaszkodott a népi írókhoz. Itt most csak két rövid történetet mondok el róla.

A *Feltámadott a tengernek* nem csak dramaturgja volt, de ő próbált közvetíteni a forgatókönyvíró *Illyés Gyula* és a tanácsadóként a film nyakára küldött, korábban zseniális, de sajnos már elkurvult *Pudovkin* között. Mert Pudovkin úgy érezte, jobban tudja a magyar történelmet, mint Illyés...

Nádasytól tudom, hogy Illyés egy meghittebb baráti beszélgetés során elmondta, miről szeretne igazából filmet készíteni. Azokról a drámai órákról, amikor 1849-ben Aradon *Kossuth Lajos* már átadta a hatalmat *Görgeynek*, és menekülésre szánva el magát leborotváltatta szakállát, azt a bizonyos Kossuth-szakállt. Ekkor úgy érezte, mégis maradnia kellene, s vállalnia a kivégzést, a mártír sorsot. Ám rá kellett döbbsennie, hogy Kossuth a szakálla nélkül mulatságos figura

lenne. (Ezt nevezzük egyébként napjainkban imázsnak, amelyet oly fondorlatosan próbálnak politikusaink kialakítani.)

Nádasy másik nagy kedvence, mondhatni férfi szerelme (ha nem értenék félre) *Sarkadi Imre* volt, akivel meg *Fábry Zoltán* vezényletével a *Körhinta* történetét alkották meg. Nádasy felesége mindmáig büszke arra, hogy amikor a film legszebb pillanataihoz illő dalt keresgéltek, a *Jaj de hosszú, jaj de széles ez az út*-at, ő dalolta el a Fábryéknak.

Nádasy, mivel saját alkotói életútját nem tudhatta bejárni, igazi „kovászember” maradt, akit a szűkebb szakma nagyjai sokkalta jobban megbecsültek, mint a korabeli „kulturpolitika”. Ez a sokat tudó ember egyébként - ameddig csak rajta múlt - őrizgette az én naiv hitemet, s nem is sejtettem, hogy a filmnovella megrendelése után mily nagyon messze vagyunk még, s hány buktatón kell átjutni az első forgatási napig.

A Hunnia Filmgyárban közben vezetésváltás történt. A korábban *Révai* után legnagyobb hatalmú, de már erősen megtépzott tekintélyű *Hortváth Márton* lett az igazgató. Ő, akiről az 1956 tavaszán divatos irodalmi „sírversek” egyike így szól: „*Tollamat a szarba mártom / Így írom le: Horváth Márton*”

Lehet, hogy most csalódást okozok egyes olvasóknak, de ez az ifjú korában illegális kommunista, aztán nagyhatalmú, majd megszegyenített és kiábrándult *Horváth Márton* már nem is volt igazán kellemtelen partner. Egyetlen hibájának talán az róható fel, hogy jobban rettegett a főkolomposoktól a magunk fajtájúaknál.

Többször is behívott bennünket az igazgatói szobájába, s egyre csak azt magyarázta, hogy ő szereti ezt a történetet és meg akarja menteni. Van azonban egy rettentő nagy probléma. Ezek a tarjáni acélgyáriak

csak a maguk buta esze szerint, központi irányítás nélkül szervezik meg a sztrájkot. Ez így nem működhet. Ő maga személyesen találta ki, hogy mi lehetne a megoldás: a fővárosból érkezik a központi elvtárs, de a vasútállomáson letartóztatják. Így van is, meg nincs is. Mi Nádasyval csak vágtuk a grimaszokat, s mivel én nem vállaltam a jelenet megírását, vagy maga személyesen írta meg, vagy valakivel megíratta. Ezt az idélen szerepet *Sinkovits Imr*ére osztották, aztán Nádasy Laci addig vagdostatta, amíg végül a filmben csak egy bánatos tekintet maradt meg belőle.

A film első kétharmada *Gajdos István* elbeszélése alapján igaznak mondható történet. A végét a páncélvonattal, a szép bányászlányka halálával mi találtuk ki.

Azoknak köszönhetően, akik Nádasyt nem csak kedvelték, de segítségét is felhasználták, végül a dramaturgiai tanács rábólintott a filmre. *Fábry, Kovács András, Ranódy László* álltak mellette.

Mivel ma a gazdaságosság mindenható-ságának idejét éljük, talán nem érdektelen elmondani, hogy ennek a filmnek a költségvetése előbb négymillió forint lett volna, aztán még lehúztak belőle kétszázezer forintot. Jobb ötletünk nem lévén, elhagytuk a végéről a lány temetését (sok statiszta és sötét ruha), s kitaláltuk: elég, ha *Pap Évát* a vendéglőben felteszik a biliárdasztalra. Gyászolják ott a helyszínen, és kész. Ez egyébként nem ártott a filmnek.

Soha nem úgy alakulnak a dolgok, ahogyan szeretnénk. *Sára Sándor* ígéretünk szerint nem lehetett a film operatőre, igaz, őt már nem is nagyon izgatta a dolog, mert *Gál Istvánnal* a *Sodrásban* előkészítésével volt elfoglalva. Mi sem jártunk rosszul: *Illés György*, a magyar filmcsinálás nagy öregje csodálatosan szép munkát végzett. A zenét a letiltásából épp hogy szabadult *Szervánszky*

Endre szerezte. Nádasy nagyon értett a színészek kiválasztásához is. A három főszerepet játszó fiatalnak Pap Évát, *Végyvári Tamást* és *Tordi Gézát* szemelte ki. A két apa *Páger Antal* és *Görbe János* volt. Az epizódszereplők csupa telitalálat, de ezeket most nem sorolom fel.

El ne feledkezzek már egy másik teljesíttelen kívánságomról, az igazi szégyenemről. Úgy véltem, hogy Gajdos Pista bácsinak illenék adni néhány ezer forintot. Igaz, minden ember életében akad legalább egy játékfilmre való, csak éppen a többség nem találkozik a maga írójával. Mégis a csillagok szerencsés együttállása alkalmából illik megköszönni a sztorit. Ezzel egyetértett Nádasy is, de hiába könyörögtünk a szőrös-szívű gyártásvezetőnek, a pénzügyi nagyúr ezt fölösleges kiadásnak ítélte. Az öreg meg is sértődött, teljes joggal.

Itt jön egy olyan motívum, aminek a pszichológusok talán örülnének. Nádasy ragaszkodott ahhoz, hogy véletlenül se legyen jelen a forgatások helyszínén. (A későbbi filmjeimnél *Szemes Mihály* és *Zolnay Pál* szakértőnek szerződtetett.) Így utólag sokszor eltöprengek, mi vezérelhetette e döntés meghozatalában Laci barátomat. A végeredmény azonban őt igazolta.

Tarjánba egy forgatási napra hívtam meg, talán a legérdektelenebb résznél. Amikor az a bizonyos páncélvonat ide-oda furikázott, mi pedig jószerivel csak bámészkodtunk. A színészekkel két kedves élményem volt. Az egyik, hogy amikor a Főutca a Somoskő felőli részén bandukoltunk, kipattant egy kocsmából *Molnár Tibor*. Csalogatott befelle. Nem volt nehéz dolga. Aztán nagyhirtelen elmesélte, hogy ő mielőtt színészetre adta volna a fejét, intézők mellett lovon járó gyakornok úr volt a második világháború előtti nagybirtokokon, s igazából lóhátról figyelte meg a parasztokat.

Görbe Jánossal a film utolsó jelenetéről beszélgettünk, ahol az acélgyári és bányász apa szembenéz egymással. Máig emlékszem a pontos szövegére: - Itt a két óriás egymásnak feszül!

Szegény Görbe akkorra már olyan vékonyka volt, mint a kisujjam. Ránéztem, és nem állhattam meg, hogy el ne mosolyodjak. Ő pedig bosszúsán megjegyezte:

- No, nem testileg gondoltam, hanem lelkileg.

*

Egy kedves ismerősöm jóvoltából fiókomban őrzöm a filmkritikusok hajdani véleményét. Elmondhatom, hogy a visszhang nagyon kedvező volt, ami aztán a már ismertetett szavazásban is megnyilvánult. Többségükben azt fejtegették, hogy lám, milyen újszerű ez a történet, amelyben az egyszerű emberek szabadság és igazság vágya kap erőteljes hangot. A nép gyermekeinek őszinte és spontán forradalma. Ez igen! Nekem óhatatlanul eszembe jutott Horváth Márton küszködése a központi elvtárs kapcsán.

Legjobban annak örültem, hogy az *Élet és Irodalomban* megjelent egy nagyobb szubjektív hangú írás. *Gerelyes Endre Közös téma* címmel mondta el véleményét. Kicsit szomorúan, kicsit irigykedve, de nagyon becsületesen vallott arról, hogy ezt a történetet ő is szívesen feldolgozta volna. Becsületére legyen mondva, barátok lettünk és azok is maradtunk. (Talán egyszer arról is szólni kellene, van-e valami közös egy korszak tehetséges prózaíróinak, *Szabó István*, *Galgóczy*, *Galambos*, *Gerelyes* és mások korai halálában.)

Fanyalogtak viszont az úgynevezett kultúrpolitika irányítói. Nekik köszönhetően még a nem létező soroksári filmfesztiválra

sem küldték el a filmet. De nem vették észre azt, hogy történt valami Salgótarjánban, annak a bizonyos „kis Moszkvának” urai sem. Mert ha a nagy Moszkvában volt „politbüro”, itt is illett volna a pártot éltetni.

De volt még valami, ami utólag megmagyarázhatja az ellenszenvet, a fanyalgást. Midőn ott Tarjánban a sorompónál lestük a páncélvonat mozgását, odajött hozzám *Oláh Olga* mátraballai szomszédom, aki ezidőben éppen tanító kisasszonyként szolgált Tarjánban. Ő suttogta a fülembe, hogy a választott helyszíntől alig kődobásnyira történt az a másik igazi nagy mézszárlás, amikor a tanácsháza előtt a pufajkások az odacsalt tömegbe lőttek, és legalább hatvan ember halt meg a helyszínen. Ez a szomorú esemény 1956-ban történt, s a mézszárlás tényét sűrű homály fedte. Csoda-e, ha a helybeli pártvezérek nem örültek az efféle játékoknak.

*

Lehet, hogy meglepő, netán szokatlan lesz, amit mondok. Mint született - és máig - pártonkívülinek úgy vélem, van erre erkölcsi alapom.

Nem szabad elfelednünk a múlt bűneit, de ugyanakkor talán eljött az ideje, hogy

kimondjuk: a magyar munkásmozgalomnak nem csak szégyelnivaló eseményei voltak, hanem találhatunk oly időket is, s benne olyan embereket, akiknek emlékét kegyelettel, szeretettel, netán büszkén őrizhetjük.

Volt a Kádár-korszak végén egy cinikus vicc: „a munkásosztály itala a Napóleon konyak, melyet megbízott képviselői általi fogyaszt.”

Én a legutóbbi rendszerváltás súlyos fogyatékoságának tartom, hogy a vezérkar demoralizálódása miatt a munkások, a bányászok érdekei nem érvényesülhettek megfelelő mértékben. Ennek következményeit sokáig nyögni fogja az ország. És ennek az avult, korán eltemetett filmnek van még egy tanulsága: szép dolog a szabadság, a demokrácia, a parlamentarizmus, az önkormányzatosság, de addig nem hajthatjuk nyugodtam álomra a fejünket, amíg dolgozni tudó és akaró emberek, valamint munkával töltött évek után megrokkant öregek mindennapos kenyérgonddal küzdenek. Ünnepejék mások a türelmes és tisztességes szegénységet: itt, Palócföldön falsan szól ez a muzsika.

Egy szigorúan zárkőrű vetítésen talán nem ártana meghívott politikusaink számára levetíteni a *Megöltek egy leányt*.